
IRINA NIKULINA

ROLA POLSKICH ZESŁAŃCÓW W ŻYCIU KULTURALNYM ZACHODNIEJ SYBERII W XIX WIEKU

Obecnie dysponujemy konkretnym, zebranim i uogólnionym materiałem historycznym dotyczącym historii polskich zesłań na Syberię. Temat ten nadal budzi zainteresowanie, ma wiele aspektów i nie traci aktualności, ponieważ zakres omawianych problemów i konkretnych kierunków badawczych ciągle się zmienia. Rosyjscy i polscy historycy, którzy zajmują się tymi problemami osiągnęli spore sukcesy w badaniu historii polskich zesłań politycznych w XIX wieku.

Duży wkład w badanie historii Polaków na Syberii wniosły materiały międzynarodowych konferencji naukowych „Syberyjska Polonia: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość” (Tomsk 1999), „Syberyjsko-polska historia i współczesność: aktualne problemy” (Irkuck 2000), „Kościół katolicki na Syberii: historia, współczesność, przyszłość” (Wrocław 2001), „Polsko-rosyjskie więzy kulturalne na terytorium Syberii” (Tomsk 2002), „Powstanie 1863–1864 roku. Walka, polityka, represje, historiografia i tradycja” (Warszawa–Kielce 2003), „Rosja–Polska: dyskurs filologiczny i historyczno-kulturalny” (Magnitogorsk 2005) i inne. Na konferencjach tych poruszano nowe tematy w wieloaspektowej historii Polaków na Syberii. Do zbadania jednak pozostaje jeszcze wiele ważnych problemów. Niewątpliwie badanie historii polskich zesłań politycznych na Syberii nie zostało jeszcze zakończone, co otwiera nowe perspektywy dla planowego, pogłębionego i wszechstronnego przedstawienia tematu. Według tego co wspominał uczestnik ruchu rewolucyjnego lat 60. XIX wieku Ł.F. Pantielejew polscy zesłańcy „w ogromnej większości stanowili element społeczeństwa o wysokiej kulturze”,¹ czego potwierdzeniem był pobyt polskich zesłańców na Zachodniej Syberii.

Jak wiadomo, wielu polskich zesłańców prowadziło działalność kulturalno-oświatową. Mimo zakazów i ograniczeń organizowali biblio-

¹ Ł.F. Pantielejew, *Wospominanija*, Leningrad 1958, s. 561.

teki lub czytelnie (jak np. księża W. Gromadzki i I. Dawydowicz), stając się w ten sposób strażnikami tradycji narodowych, kultury i języka. Jednocząc rodaków wywierali wpływ na rozwój duchowy regionu. Architektura kościołów katolickich jest nieodłączną częścią oblicza syberyjskich miast. Ł. Juszcuk podkreśla znaczny „wpływ polskich przesiedleńców i zesłańców na kulturę miejską Syberii, kształtującą się na przełomie XIX i XX wieku”.² Niewątpliwie kościoły katolickie wносиły do architektury miast Zachodniej Syberii elementy zachodniego budownictwa religijnego i przyczyniały się do wzbudzenia zainteresowania miejscowej ludności kulturą Zachodu. Bez wątplenia polscy duchowni katolicy wywierali znaczny wpływ na rozwój regionu dzięki temu, że organizowali życie duchowo-religijne miejscowych katolików i jednoczyli rodaków, co pozwoliło choćby na częściowe odtworzenie atmosfery charakterystycznej dla polskiego społeczeństwa i ułatwiło życie na obczyźnie.

Mimo dość obszernego opisywania tematu polskich zesłań na Syberię³ w pracach badaczy kwestie położenia i adaptacji polskich zesłańców na wygnaniu, zawierania małżeństw mieszanych, stosunków wzajemnych z lokalną administracją i ludnością nadal wymagają badań i zaangażowania nowych kompleksowych materiałów źródłowych. Szczególne zainteresowanie budzą prowadzone zarówno przez zawodowych historyków, jak i przez działaczy polonijnych, badania historii różnych diaspor na Syberii, przyczyniające się do odrodzenia i rozwoju tradycji kulturowych regionu.⁴ Nowe perspektywy w badaniu tego problemu stwarza niewątpliwie kwestia syntezy kultur Zachodu i Wschodu w ramach regionu zachodniosyberyjskiego w XIX wieku na przykładzie uczestników rosyjskiego i polskiego ruchu wyzwolenczego i miejscowej ludności. Będzie to przyczyniać się do kształtowania obiektywnego stosunku do Syberii, do zmiany tradycyjnego stereotypowego wizerunku Syberii jako miejsca zesłania.

Historyczne losy narodów Rosji i Polski przez wiele stuleci były ze sobą ściśle powiązane. Jednocześnie jest to historia kształtowania się podstaw stosunków międzypaństwowych, wzajemnych wpływów i wza-

² Ł.A. Juszcuk, *Architektura rzymsko-katolickich cerkwi w miastach Sibiri i na Dalekiej Wschodzie (XIX – początek XX w.)*, [w:] *Sibirskaja polonija: przeszłość, następujące, przyszłe. Materiały międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*, Tomsk 20-23 maja 1999 g., Tomsk 1999, s. 98.

³ B.S. Szostakowicz, *Istoria Polaków w Sibiri (XVII – XIX w.)*, Irkutsk 1995; *ibidem*, *Uzłowyje problemy istorii Polaków w Sibiri (koniec XVIII – koniec XIX w.)*, rozprawa doktorska, Moskwa 1997; S.G. Piatkova, *Polakija polityczeskaja szylka w Zapadnoj Sibiri w porieformiennyj pieriod*, rozprawa doktorska, Omsk 2004 i in.

⁴ I.N. Nikulina, *Iz istorii pribywanija Polaków na Altaje (60-je gg. XIX w.)*, „Diaspory” 2004, nr 4, s. 83-98; W.A. Skubniewski, *Polaki na Altaje (XIX – początek XX wieku)*, [w:] *Polakija intelliżencija Sibiri XIX-XX w.*, Krasnojarsk 2007, s. 69-74; W.A. Chaniewicz, *K istorii polskoj kolonii Tomskaja konca XIX – początek XX*, *ibidem*, s. 119-125 i in.

jemnego wzbogacania kultur, uwarunkowanego ścisłymi i stałymi kontaktami miejscowej ludności i ludzi zesłanych na Syberię. Niewątpliwie kultura była silnym ogniwem łączącym oba narody, kształtującym nowe oblicze duchowe i stosunki wzajemne. Kultura stosunków między narodami, opisywanie zgromadzonego historycznego doświadczenia kontaktów międzyetnicznych i międzynarodowych, kształtujących się w wyniku wielowiekowej współpracy ludzi, stanowią nieodłączną część życia współczesnego społeczeństwa.

W chwili obecnej uwaga wielu naukowców skupiona jest na badaniu życia duchowego ludności, na problematyce religijno-wyznaniowej, badaniu wzajemnego oddziaływania religii i społeczeństwa. Czynniki te nabierają coraz większego znaczenia z powodu rosnącej roli cerkwi w życiu Rosji. W związku z tym oczywista staje się potrzeba badania ogólnego obrazu życia religijnego Syberii w XIX wieku, w tym również stosunku różnych grup zesłańców politycznych do religii i kościoła, co po raz pierwszy zostało poruszone przez autorkę w odniesieniu do takich kategorii zesłańców jak dekabryści i uczestnicy polskiego ruchu narodowo-wyzwoleńczego z lat 30.-60. XIX wieku.⁵

Właśnie teraz, kiedy czynnikowi ludzkiemu w historii i kulturze poświęca się coraz więcej uwagi, należy przystąpić do stworzenia portretów historycznych wybitnych przedstawicieli polskich zesłańców politycznych w regionie. Pilne staje się zadanie opublikowania kompleksu źródeł historycznych dotyczących historii polskich zesłań politycznych, wydania indeksu tematycznego i indeksu bibliograficznego związanego z zesłanymi Polakami. Poza tym konieczna jest koordynacja wspólnych działań historyków Rosji i Polski w badaniu tego tematu, utworzenie odpowiednich ośrodków naukowych na Syberii, co było wielokrotnie poruszane przez znanych badaczy tego tematu.⁶ Podsumowując ten szkic podkreślić trzeba, że dalsze badania opisanych problemów pozwolą na stworzenie całościowego obrazu roli Polaków w życiu kulturalnym Zachodniej Syberii w XIX wieku.

Tłumaczyła Ewa Rybarska

⁵ I.N. Nikulina, *Religija i političeskie sšlynyje Zapadnoj Sibiri w XIX w. (20-je – pierwaja połowina 70-ch gg.)*, Barnauł 2004 i inne prace autorki.

⁶ B. Szostakowicz, *Sibirskaja istorija polakow: dostiženija i zadaczi*, „Sibirskaja starina” 1997, nr 12 i inne prace autora.